

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สุขภาพดี เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไทยทุกคน คนไทยทุกคนต้องได้รับโอกาสและมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการสุขภาพ และได้รับบริการสุขภาพที่ได้มาตรฐานเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยรัฐมีหน้าที่กำหนดกรอบนโยบาย ระบบโครงสร้าง กำกับดูแล สร้างโอกาส และสนับสนุนให้ประชาชนได้รับสิทธิของสุขภาพดีถ้วนหน้าอย่างแท้จริง ทัวถึง และเสมอภาคกัน ซึ่งสุขภาพเป็นเรื่องของทุกคน การส่งเสริมสุขภาพ จึงเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มศักยภาพควบคุมและพัฒนาสุขภาพตนเอง ครอบครัว และชุมชน ให้มีจิตสำนึก ความรู้และทักษะที่จะดูแลสุขภาพ มีพฤติกรรมที่ดี และสร้างอนามัยสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพที่ดีโดยการดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพแข็งแรง เช่นลดการสูบบุหรี่ การดื่มสุรา และเพิ่มพฤติกรรมในการดูแลสุขภาพ ระวังอุบัติเหตุจราจร มีพฤติกรรมทางเพศที่ปลอดภัย รวมทั้งการตรวจสุขภาพก่อนแต่งงาน หรือก่อนมีบุตร เพื่อหลีกเลี่ยงโรคถ่ายทอดทางพันธุกรรม เช่น โรคเลือดจาง ธาลัสซีเมีย และความพิการต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสุขภาพดีอย่างยั่งยืน

ปัญหาของระบบสุขภาพในปัจจุบัน คือ การมีลงทุนไปมาก แต่ได้รับผลตอบแทนทางสุขภาพน้อยตัวเลขค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นมาก แต่ผลตอบแทนทางสุขภาพยังไม่คุ้มค่าดูได้จาก 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ 1) ประชาชนยังเจ็บป่วยล้มตายโดยไม่จำเป็นจำนวนมากด้วย 3 สาเหตุ คือ อุบัติเหตุ โรคหัวใจ โรคมะเร็ง 2) ผู้เจ็บป่วยแล้วยังได้รับบริการไม่เพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากระบบบริการสาธารณสุขเป็นระบบรอตั้งรับ วัตถุประสงค์เพื่อการซ่อมสุขภาพ แต่การสร้างสุขภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนทั้งหมดและสังคมทั้งหมดร่วมกันสร้างยุทธศาสตร์สร้างสุขภาพต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคกับความเป็นประชาคม (ประเวศ วะสี, 2541: 10-13)

การส่งเสริมสุขภาพ คือ กระบวนการเพิ่มความสามารถของคนในการควบคุมดูแลและพัฒนาสุขภาพตนเองให้ดีขึ้นในการที่จะบรรลุสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม บั๊จเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะต้องมีความสามารถที่จะบ่งบอกและตระหนักถึงความมุ่งมาดปรารถนาของตนเองที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง และสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (พิสมัย จันทวิมล, 2541: 57) และจากการประชุมนานาชาติเรื่องการ ส่งเสริมสุขภาพ ครั้งที่ 1 ณ กรุงออกตาวา ประเทศแคนาดาที่ประชุมได้ประกาศ “กฎบัตรออกตาวา” เพื่อเสนอกลยุทธ์ในการส่งเสริมสุขภาพ 3 ประการ คือ 1) การชี้นำด้านสุขภาพ (Advocacy) 2) การเพิ่ม

ความสามารถ (Enabling) ให้ทุกคนบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดด้านสุขภาพ 3) การไกล่เกลี่ย (Mediating) ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในสังคมเพื่อจุดมุ่งหมายด้านสุขภาพ ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจเลือกและกำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน 5 ประการ คือ

1. สร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Build Public Policy)
2. สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environment)
3. เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง (Strengthen Community Action)
4. พัฒนาทักษะส่วนบุคคลให้เข้มแข็ง (Develop Personal Skills)
5. การปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข (Reorient Health Services)

ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) ในชุมชนต่อไป ซึ่งทั้งกลยุทธ์และกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพนี้ ถือว่าเป็นการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ที่สอดคล้องกับสิทธิและหน้าที่ของคนไทยตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540 และเป็นดัชนีชี้วัดการส่งเสริมสุขภาพภายใต้นโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ซึ่งจะบรรลุความสำเร็จอย่างยั่งยืน ประชาชนคนไทยทุกคนจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ

การสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท เป็นกลไกสำคัญที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม และสอดคล้องกับภาวะแวดล้อมในแต่ละกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน อันที่จะส่งผลดีต่อสุขภาพ

เส้นทางสู่สุขภาพ คือกระบวนการในการสร้างบทบาทของคนไทยให้ลุกขึ้นมาทำงานด้านสุขภาพได้ เพราะฉะนั้น ในการวางยุทธศาสตร์เรื่องสุขภาพภาคประชาชนจะอยู่ที่การวิเคราะห์เราต้องวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การแสดงบทบาทอย่างไรอย่างหนึ่งของบุคคล ที่จะลุกขึ้นมาทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสุขภาพ มีขั้นตอนการทำงานที่จะเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินงานเพื่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพที่สำคัญ 3 ขั้นตอน โดยดำเนินการประยุกต์

กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน Future Search Conference (F.S.C.) คือ ขั้นตอนที่ 1 เป็นจุดเริ่มต้นการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ซึ่งผสมผสานแนวทางการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นเครื่องมือ ในการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่การระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา/ขีดจำกัด ความต้องการ/และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ งานที่ได้จากการประชุมมาจากความคิดของทุกคน

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน คือ การนำข้อมูลที่ได้จากการระดมสมอง เพื่อนำมาใช้เป็นฐานการกำหนด ขอบเขต นโยบาย จัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้

ประชาชนได้ทราบว่า วิถีชีวิตของประชาชนที่มีพฤติกรรมสุขภาพ ที่ถูกต้อง และไม่ต้องใช้เงินอย่างมากมาย มหาศาล เพียงแต่ต้องลงทุนในกระบวนการสร้างความเข้าใจ สร้างองค์ความรู้ สร้างความตระหนัก และปฏิบัติจริงของประชาชนเท่านั้น รวมถึงสุขภาพของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนควรได้ดำเนินการด้วยตนเอง พลัง ศักยภาพ ของชาวบ้านที่สามารถจะดูแลสุขภาพด้วยตนเองได้

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการบริหารจัดการ คือ การจัดทำแผนงาน/โครงการ โดยดำเนินการประยุกต์กระบวนการ Future Search Conference (F.S.C.) เพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมภายใต้แผนงานและโครงการที่ได้กำหนดร่วมกัน โดยจัดดำเนินการตามวงจร ดังนี้ คือ การกำหนดแผนงาน (Plan) การนำไปสู่การปฏิบัติ (Do) การติดตามแผนการดำเนินงาน (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Action)

กระบวนการการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน เพื่อก้าวไปสู่การเป็นสถานที่ส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ ใน Setting ต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์กระบวนการดำเนินงานดังกล่าว มาใช้ในการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพของชุมชนบ้านป่าปี่ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน

ชุมชนบ้านป่าปี่เป็นชุมชนหนึ่งในอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ลักษณะชุมชนเป็นกิ่งเมือง กิ่งชนบท การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองจึงทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นระบบสาธารณูปโภค สร้างถนน ไฟฟ้า ประปา การศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อสร้าง นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ของการนิคมแห่งประเทศไทย ที่จังหวัดลำพูน นอกจากจะก่อให้เกิดการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจเกิดการสร้างงานอย่างมากมาแต่ก็สร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม โครงสร้างทางสังคมรวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และที่สำคัญกระทบต่อสังคมเกษตรกรรมของคนในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และคนในชุมชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เข้ากับวัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิต ในครอบครัว ชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนไม่ได้คำนึงถึงการกระทำหรือการปฏิบัติ ที่เกี่ยวข้องกับ การดูแลสุขภาพ การป้องกันการส่งเสริมสุขภาพและการรักษา รวมถึงการจัดการกับสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชนมากนัก ประชาชนมีปัญหาเจ็บป่วยด้วยโรคในระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง จากผลกระทบจากการทำอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งใช้สารเคมีในการกำจัดแมลง โรคในกลุ่มโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ ตามลำดับ รวมทั้งมีพฤติกรรมการออกกำลังกายน้อย สูบบุหรี่ ซึ่งที่ผ่านมามีการแก้ไขปัญหสุขภาพ มักเกิดแบบระบบพึ่งพา และรัฐเป็นผู้จัดให้ ชุมชนขาดความตระหนัก ขาดจิตสำนึกและการแสดงบทบาทในการดูแลตนเองในการสร้าง

สุขภาพไม่เหมาะสมถูกต้อง รวมทั้งผู้นำ และแนวร่วมที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงขาดทักษะในการค้นหาปัญหา การแก้ไข และขาดกระบวนการการเรียนรู้ การดูแลสุขภาพตามวิถีชุมชน

ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนดังกล่าว จากการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นกลวิธีที่จะทำให้ชุมชนได้เรียนรู้สุขภาพของคนในชุมชน เริ่มต้นจากการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยการปรับทัศนคติและบทบาท สร้างจิตสำนึก ศรัทธา ความรัก ความสามัคคี เสริมสร้างและพัฒนาผู้นำให้มีศักยภาพในการส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนสามารถจัดการสุขภาพด้วยตนเอง อย่างเป็นที่ยอมรับของสังคม ด้วยการสร้างความเป็นผู้นำที่มีผลงานสูง สร้างมาตรฐาน แนวปฏิบัติ และให้ความสำคัญต่อกระบวนการ สร้างเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของโครงสร้างชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการระบบสุขภาพภาคประชาชน ผ่านตามกระบวนการเรียนรู้ต่างๆอย่างเป็นระบบ ตามโครงสร้างของชุมชน ทำให้เกิดเวทีประชาคมสุขภาพ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องสุขภาพชุมชน จากประสบการณ์จริง สร้างกิจกรรมให้เกิดความเคยชิน ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพไปในทางที่ถูกต้อง กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีเข้าใจใน ความสำคัญ ในบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของตน มีบทบาทในการเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ วิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพของคนในครัวเรือน รวมทั้งเป็นต้นแบบการดูแลสุขภาพของครอบครัว ประสานระหว่างบุคคลในครอบครัวกับชุมชน ในการร่วมกิจกรรมของชุมชน และปฏิบัติต่อสถานะแวดล้อมอย่างเหมาะสม เพื่อที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของบุคคลในครอบครัว และชุมชนอย่างเป็นกระบวนการและแบบแผนการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อแก้ไขและจัดการปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน เพื่อการดูแลสุขภาพด้วยตนเองแบบยั่งยืนและนำไปสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. คนในชุมชนมีความรู้และตระหนักถึงการสร้างเสริมสุขภาพของตนเอง
2. ปรับกระบวนการทัศนในเรื่องชุมชนส่งเสริมสุขภาพ แก่ประชาชนในชุมชนบ้านป่าปี อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
3. เพื่อเป็นหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนบ้านป่าปี อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
4. จัดทำแผนงานและดำเนินงานเพื่อเป็นหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพ

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

ผู้วิจัยเลือกชุมชนบ้านป่าปี่หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ในการวิจัย ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนา ผู้นำชุมชน ได้นำพาชุมชนให้เข้มแข็งได้พัฒนาชุมชนโดยได้รับความเห็นชอบระดับอำเภอ ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในหมู่บ้าน ได้จัดทำโครงการมากมายที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน อีกทั้งยังมีผู้นำท้องถิ่น (สมาชิกสภาเทศบาล) และผู้นำที่เป็นที่เคารพของตนในชุมชน กลุ่มบุคคลในชุมชนพร้อมที่จะให้ความร่วมมือเพื่อการพัฒนา

ขอบเขตเนื้อหาในการวิจัย

ศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน โดยการนำเอารูปแบบของกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นองค์กรส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งได้มีการประยุกต์ใช้กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน Future Search Conference (F.S.C.) เป็นเครื่องมือในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการ หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีขั้นตอนและต่อเนื่องเพื่อให้ได้งานที่มีประสิทธิภาพ

ชุมชนบ้านป่าปี่ หมายถึง ประชาชน ที่มีอยู่ในชุมชนหมู่ที่ 17 ต.บ้านธิ อ.บ้านธิ จ.ลำพูน

การปรับกระบวนการทัศน์ หมายถึง การปรับวิถีคิด ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่เกิดจากความรู้อรรถาความเข้าใจ ความเชื่อ ทศนคติ เกี่ยวกับชุมชนสร้างเสริมสุขภาพ

การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กระบวนการสนับสนุนด้านสุขภาพ โดยให้บุคคลครอบครัว ชุมชน ร่วมมือปฏิบัติ พัฒนาสุขภาพของตนเอง เพื่อการมีสุขภาพที่ดี

ชุมชนส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง ชุมชนที่แผนงานและการดำเนินงานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. มีแผนงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ
2. มีกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน
3. มีกองทุนสร้างสุขภาพ
4. มีนโยบายด้านสุขภาพ
5. มีการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ

การดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง การดำเนินงานตามขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นองค์กรส่งเสริมสุขภาพ และการประยุกต์ใช้กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน Future Search Conference (F.S.C.) ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อนำไปสู่กิจกรรมภายใต้แผนงานและโครงการที่ได้กำหนดร่วมกัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม การดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพของชุมชนบ้านป่าปี
2. คนในชุมชนเกิดความตระหนักและใส่ใจกับสุขภาพของตนเองและได้เรียนรู้กระบวนการและแบบแผนการสร้างเสริมสุขภาพ
3. สามารถนำชุมชนบ้านป่าปีชุมชนต้นแบบของชุมชนส่งเสริมสุขภาพ แก่ชุมชนอื่น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved